

KÁRPÁTI LAPOK

Magyarországi Kárpát turistaegyesületek kiadványa

A turistaság, a honismeret, a természetvédelem terjesztésére

Kiadó, szerkesztő: Nagy Péter (peter.nagi@t-online.hu)

Mályi József: Az AI-Duna képes története

Időutazás a Vaskapuban

XII. fejezet: Lepenski Vir

XIII. fejezet: A császártáblák nyomában

XII. fejezet: Lepenski Vir (magyarul: Lepeni örvény)

A Kelet-Szerbiai-érchegység, azon belül a Šomrda nevű, a Felső-Klisszurát nyugatról határoló hegység meredek, dús erdővel fedett partot képez a Dunának a Grébéntől a Dojkéig, a szerb térképeken Gospodin Vir – a Nagyboldogaszszony szirt-ig. A Grében hegy alagútján átfutó autóúton Boljetin szerb települést elhagyva és egy völgyhídon is átfutva Lepenski Vir-hez érkezőnk. A román autóstérkép nem jelzi azt a fehérkupolás építményt, ami a szerb oldalon a sötétzöld erdőből szinte kiviláglik, ami önkéntelenül is magára vonja a Dunán hajókázók vagy a román partokon utazók figyelmét. A szerb úton haladó csak egy táblával találkozhat, ami leirányít egy múzeumhoz. Az egész al-dunai utunk egyik legizgalmasabb állomásához érkezünk.

Lepenski Vir múzeum üvegkupolás épülete. Ahol most az uszály halad, egykoron egy földnyelv nyúlt a Dunába, melyen egy halászatból, vadászatból élő kis közösség élte békés napjait

(Fotó: Mocsári László 2024. április)

A Trescovát tetején járó túravezető szóra se méltatta a fehérkupolás furcsa építményt, mi azonban bekukucskálunk egy kicsit a kulisszái mögé. A Vaskapu könyvtárában kinyitunk egy újabb könyvet.

Lepenski Vir múzeum kiállító terme

(Fotó: Guba Szilvia régész, az MNM MKK - MNM Forgách-Lipthay Kastélymúzeum főmuzeológusának saját fotó-archívumából)

A mai világunkban, ha valamit szeretnénk megtudni a nagyvilágból, kinyitjuk a világhálót és a Wikipédia szabad enciklopédiájából próbálunk meg tájékozódni. Ha szeretnénk megismerkedni a Vaskapuvál, felugrik egy ablak és bőséges ismeretanyagot helyest és helytelen zúdít a nyakunkba. A szöveges rész mellett többek között megjelenik egy bélyegnagyságú jellegzetes, halra hasonlító, de emberi arcot ábrázoló őskori kis szobor képe Lepenski Vir-hez kapcsolódóan.

Valószínűleg női fejet ábrázol (a szerző véleménye), nincs az arcon szakáll

(Forrás: Wikipédia a Szabad Enciklopédia)

A kiállítóteremben található „szakállas” szobrocskákat is

(Forrás: Friedrich Klára: Régi kapcsolatok Lepenski Vir és Vinca

<https://www.rovasirasforrai.hu/Rovasiras/Regi-kapcsolatok.htm>)

A figyelmes látogató az épületek alapjainál észrevehető kiállított maroknyi szobrocskákat. Valószínűleg ezek a szobrocskák voltak hivatottak az emberek békés álmát őrizni

(Fotó: Guba Szilvia régész, az MNMCK – MNM Forgách-Lipthay Kastélymúzeum főmuzeológusának saját fotó-archívumból)

Lepenski Vir eligazító tábla

Tisztelt Utazó-Olvasó!

„A régészek karrierje romokban hever.” – szól egy humoros megjegyzés a múltunkat kutatók munkájáról. A régészek nemes versenyében az győz, aki az ember nyomainak legrégebbi leleteire bukkan. Versenybe szállnak őskori települések is. Az 1960-as évek derekán Lepenski Vir is benevezett ebbe a versenybe a Kr. e.: 9500 + Kr. u.: 2000 év, összesen 11.500 éves leleteivel. Ezzel elég előkelő helyre került a globális táblán. (Lepenski Vir kőrmeghatározói között azért vannak óvatosabb vélemények is.)

Talán el tudnám saját szavaimmal is kalauzolni Önt kedves Olvasó ebben a múzeumban, de úgy gondolom, hogy jelen esetben jobb, ha a vezetést szakavatott muzeológusokra és az ókorban járatos régész professzorokra hagyom. Ezért most hosszabban idézek az ő könyveikből. Teszem ezt azért is, hogy utazásuk előtt, vagy éppen utazásuk közben, kényelembe helyezkedve olvashassák a múzeum anyagát, Lepenski Vir történetét. Ezennel átadom a szót Guba Szilviának:

Guba Szilvia: Al-Dunai kalandok

Helló, tudomány!

„...Az eredeti lelőhely feletti magasparton az ásásokat követően még az 1970-es években újraépítették a házakat és az ásási dokumentáció (rajzok, fotók, archív filmfelvételek) alapján rekonstruálták az egykori település több száz négyzetméternyi területét az ott talált eredeti tárgyakkal, házalapozásokkal és berendezésekkel. Az elavult és az eredeti funkcióját már betölteni nem képes védőépület helyén 2008-ban – részben az Európai Unió finanszírozásával – komplex látogatóközpontot hoztak létre. A **2300 tonnányi acélhálós üvegszerkezet** egyedülálló vállalkozás volt egy rekonstruált régészeti lelőhely védelmében.

A lelőhely létezésére 1960-ban egy helyi lakos hívta fel a belgrádi régészeti intézet munkatársá-

inak figyelmét, akik még ugyanabban az évben **Dragoslav Srejović** vezetésével helyszíni szemlét is tartottak. Közvetlen a Duna mentén, egy patkó alakú homokpadon a szakemberek néhány kerámiatöredéket találtak, amiket a korai neolitikum idejére kelteztek. A leletanyag szegényes volta miatt akkor azonban egyéb régészeti kutatásra nem került sor. 1965-ben Srejović újra a helyszínen járt, és csalódottan tapasztalta, hogy a Duna áradása a homokpad egy részét megsemmisítette, sőt a magasabban fekvő egykori **római őrtorony maradványai** is a felszínre kerültek. Akkor derült ki, hogy annak alapozása a kőkori település rétegeit és jelenségeit teljesen megbolygatta, így az őskori lelőhely kutatása nem sok reménnyel kecsegtetett. Ennek ellenére egy kisebb régészeti feltárás elvégzése mellett döntött. Az első két kutatóárokban, mintegy 50 négyzetméteres területen néhány ásónyom mélyén a kora neolitikumból származó leletek kerültek elő, köeszközök, agyagból készült edények és oltárok töredékei. Nagy volt azonban a meglepetés, amikor a feltárt és dokumentált első lakóréteg alatt további, az előzőektől teljesen eltérő műveltség tárgyi emlékei és települési jelenségei kerültek elő. A lelőhely a maga teljességében csak a következő évben került a felszínre: trapéz alakú lakóházak négyszög alakban kövekkel kirakott tüzelőberendezésekkel, speciális településszerkezeti megoldásokkal. A **természettudományos kőrmeghatározás eredményei alapján a legkorábbi megtelepedés Kr. e. 9500 és 7500 közé volt datálható**, a mezolitikum – azaz a középső kőkor – legkorábbi időszakára (ez az úgynevezett Proto-Lepenski Vir periódus). A település első lakói hasonló természeti környezetben éltek, mint amit ma is tapasztalunk: a Duna homokpadja kedvező feltételeket, többek között védettséget, könnyen megközelíthető folyószakaszt biztosított, a környező erdők pedig vadban gazdag területeket. Az első házaikat közvetlenül a Duna partján, a vízfelülettől mintegy 5–10 méterre építették, egymástól alig 5–12 méter távolságban. A házakból kevés értékelhető régészeti nyom maradt meg, csupán a kövekből összeállított tüzhelyek szolgáltattak bizonyítékot a házak létezésére. Egyértelműen több információt és valódi

szencziót a második és harmadik települési szint rejtett. A mezolitikum végén (Lepenski Vir I. és II. periódus, Kr. e. 6300–5900) létesített településen, két lakószinten, kb. 2500 négyzetméteren tárták fel a kultúra épületeit, szakrális jelenségeit és temetőjét. Az épületek alapformája a trapéz volt, a legszembetűnőbb berendezési tárgy pedig a Duna vonalára merőlegesen, az épületek hosszanti tengelyében és a bejáráshoz közel kialakított tüzelőberendezés. Itt elsőként jelentek meg az épületekben a házioltárként értelmezett faragott kövek, amelyek közepére sekély mélyedést véstek. Szintén szimbolikus és rituális jellemzőkkel ruházzák fel a kutatók a tüzhelyek körül, háromszög alakban felállított kövekből kialakított jelenségeket (házi oltárok?). Néhány épület méretében eltért a többitől: ezeket közösségi épületként értelmezik.

A legimpozánsabb leletek azonban kétségkívül azok az emberi és/vagy állati vonásokat is mutató faragott kőszobrok, amelyeket egyedülálló művészeti alkotásoknak tekinthetünk. A házak belsejéből, a házioltárok közeléből kerültek elő, egyes értelmezés szerint a közösség védőszellemei vagy az őselődök képmásai lehetnek. Lepenski Vir a felfedezése idején és azóta is egyedülálló régészeti műveltség, bár az azóta eltelt időben az Al-Duna mentén mind szerb, mind román oldalon a kultúra több lelőhelye is ismertté vált (pl. Vlasac, Padina, Hajdučka Vodenica, Cuina Turcului stb.). Fontosságát az adja, hogy a mai tudásunk alapján ez az első tudatosan tervezett, szinte urbanisztikus jegyeket is mutató őskori település Európában.

(Forrás: Guba Szilvia régész, Szécsényben a MNM Forgách-Lipthay Kastélymúzeum főmuzeológusa. Határtalan Régészet - Archeológiai Magazin 2019. évi 2. száma. 87-89. o.)

Richard Rudgley: A kőkor elveszett civilizációi

A Vaskapu könyvtárában kinyitunk egy újabb könyvet, Richard Rudgley a kőkor hőseiről szóló könyvét. A könyvet még ki se nyitom, már találkozom a könyv hátsó borítóján a Wikipédia szabad enciklopédiájából megismert

halra hasonlító, de emberi arcot ábrázoló főtőjával. Vajon miről mesélhetnek a helyszínek talált „kövek” Rudgley-nek, egy angol szociálantropológus-nak a halemberről és az ottani többi leletről?

„Lepenski Vir a bizonyítéka annak, hogy a mezolitikum az európai őskornak nem valamiféle »sötét korszaka«, hanem egy hosszú »terhesség«, és hogy a jégkorszak utáni európai kultúra első nagy fellendülése mentes volt bármilyen külső hatástól. Önmagából született, a kései paleolitikum Duna menti kultúrájának rejtett energiáiból merítve. Ez rendkívül fontos tény. Arra enged következtetni, hogy Európának nem kellett a Közel-Keletről átvennie semmit ahhoz, hogy túllépjen a múlton, és erőt merítsen a jövőhöz. Lepenski Vir bizonyíték arra, hogy Európa más térségektől függetlenül is fejlődött.

Lepenski Vir területén nagy számban találunk trapéz vagy háromszög alakú alapokat, melyek legtöbbször vallási célú épületek: templomok vagy szentélyek maradványai. Több mint 50 ilyen tártak már fel itt. A helyszín legmeglepőbb jellemzőjét azok a szobrok adják, melyek halszerűek, de emberi vonásokkal is rendelkeznek.

Gimbutas^[1] szerint a Lepenski Vir-i templomok háromszög alakú alapja a női nemi szerv szimbolikus ábrázolása, ahol két összetartó oldal találkozásának szögletében kapott helyet az oltár. Ez jelképezte az istennő méhét. Ez a szimbolizmus az őskori Európa-szerte elterjedt hagyomány megnyilvánulását jelentette a számára: a vallási

1 Marija Gimbutas, litván–amerikai régész, aki az újkőkorszak és a bronzkor kultúráit vizsgálta. Ő vezette be „A régi Európa”-kultúra fogalmát. Gimbutas: „A kultúra nem volt patriarchális, azaz a férfiak nem voltak a nők és a gyerekek fölé rendelve. A nők központi szerepet tölthettek be a gyereknevelésen túl a mezőgazdaságban és a kerámiakészítésben is.” Gimbutast gyakran vádolták feminizmussal.

építéset célja vélekedése szerint az istennő testének fizikai megformálása volt.”

Fotó: Guba Szilvia régész, az MNMKK – MNM Forgách-Lipthay Kastélymúzeum főmuzeológusának sajtófotó-archívumából való

(Ez a fotó megjelent a Határtalan Régészet, Archeológiai Magazin: 2019. év 2. számában is 87-89. o.)

Guba Szilvia: „Ha az Al-Duna vidékén a természeti látványosságokon túl egyéb érdekességekre is vágunk, érdemes nyitott szemmel járni, hiszen a térség régészeti lelőhelyei megérnek egy-egy pár órás kitérőt, amelyek akár évezredekkel is visszarepíthetik az embert az időben.”

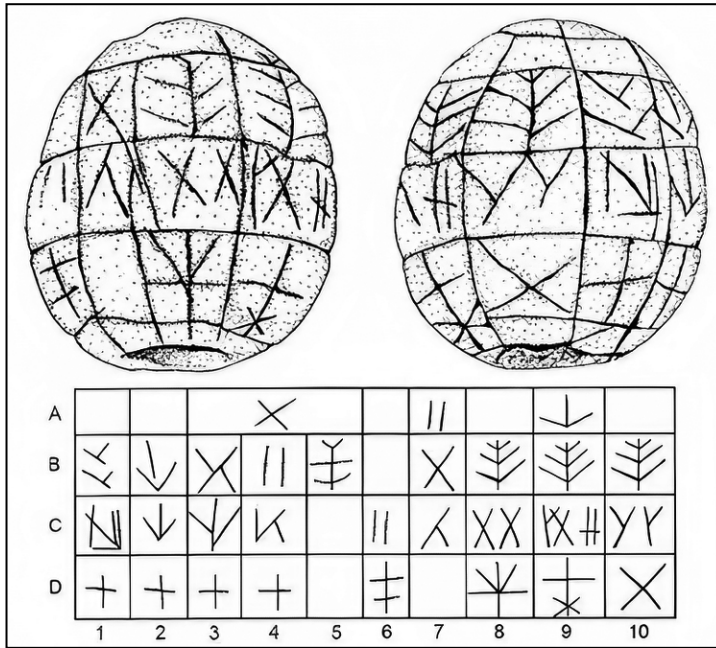

Bejárat a helyi múzeumba

(https://hu.wikipedia.org/wiki/Lepenski_Vir#/media/F%C3%A1jl:Lepenski_Vir_Entrance.JPG)

„Elismerésre méltó és követendő az a megbecsülés, amellyel a volt Jugoszláviában övezik a lelőhelyet, 1965-ben tárták fel, 1966-ban már Szerbia kulturális örökségévé nyilvánították, a feltáró régészt, Dragoslav Srejovićot pedig szinte nemzeti hősként emlegetik. A Vaskapu vízi erőmű építései az eredeti feltárási terület víz alá kerül, 30 méterrel feljebb építették meg újból. Ide került a kis múzeum a leletek, szobrok másolataival. Az eredetiek Nándorfehérváron a Régészeti Múzeumban vannak. Lepenski Vir-ben jártunkkor felújítási munkálatok folytak, így a helyi múzeum épületébe nem jutottunk be, de a 9000 évvel ezelőtt élt írástudók nyomdokain jártunk. Elérhetősége: A Duna jobb partján haladva Galambóctól Donji Milanovac felé a 6-os és 7-es alagút (T 6-7) között található, a bal oldalon kell letérni.”

Forrás: Friedrich Klára: Régi kapcsolatok – Lepenski Vir és Vinca
<https://www.rovasirasforrai.hu/Rovasiras/Regi-kapcsolatok.htm>

A kőtojás írásjelei

(Forrás: Friedrich Klára: Régi kapcsolatok – Lepenski Vir és Vinca

<https://www.rovasirasforrai.hu/Rovasiras/Regi-kapcsolatok.htm>)

„S, ha már az írásnál tartunk, ez az egyik terület, ahol Lepenski Vir kapcsolható a magyar-sághoz. A halszobrokon kívül találtak ugyanis egy tojás alakúra faragott követ, amelyen jelek láthatók. Sajnos a régészeti leírások nem adják meg a kő méretét. A kiterített rajzon látható jelek székeley-magyaroknak nevezett rovásírásunkhoz és számrovásunkhoz hasonlóak, de hangsúlyozom, hogy hangértéküket nem ismerjük! Alakilag megfelelnek a rovás B, C, D, GY, Ö, R, S, T betűknek; több összerovásnak, pl. DB, DZS; a Nikolsburgi Abécé »tprus« jelének és a 2-es, 10-es, 50-es rovás számjegyeknek. 9 ezer év távolából ez az alaki azonosság is sokat jelenthet. Feltételezésem szerint ezt a kőtojást gyermekek oktatására használták. Tréfából azt is mondhatnánk, innen ered a magyar »okostojás« kifejezés.”

A 2021-ben kiadott bélyegen Dragoslav Srejić szerb régész, történész, őstörténet specialista

(Forrás: https://en.wikipedia.org/wiki/Dragoslav_Sreji%C4%87#/media/File:Dragoslav_Sreji%C4%87_2021_stamp_of_Serbia.jpg)

XIII. fejezet: A császártáblák nyomában

- Tiberius útjának és táblájának keresése a „Vaskapuban”
- Tőry Kálmán
- Téglás Gábor
- Tiberius császár táblája
- Vespasianus császár táblája
- Domitianus császár táblája
- Néhány szó a három római császárról
- Boljetini sziklafelirat, a második Tiberius-tábla
- Tiberius-útja: a Scrofulæ mentén
- A Tiberius-út átadási ünnepség idejének meghatározása
- Tiberius útjának hossza
- A dunai limes Achilles-sarka
- Rövid elmélkedés a vízszintek ügyében
- Marsigli

Tiberius útjának és táblájának keresése a „Vaskapuban”

„Tiberius római császár Pannonia meghódítása után azonnal a moesiai partok biztosításához fogott, amint a birodalom katonai érdekei diktálták. A szoros bejáratánál, stratégiai fontosságú helyen épült a Columbaria nevű római erőd. I. sz. 33-34 során egy 210 méter hosszú utat építtetett a Vaskapu-szoros jobb partja mentén, részben a sziklába vésvé, részben a folyó fölé nyúló gerendákra. Ennek segítségével lehetett biztosítani a hajók vontatását állati erővel a zúgókon keresztül.”

(A Wikipedia szabad enciklopédia 2015 óta napjainkig sokszor javított és kiegészített „<https://hu.wikipedia.org/wiki/Vaskapu-szoros>” szócikke)

Ezek szerint: Tibériusz császár volt az első, aki a Római Birodalom határán, a „Vaskapu-szorosban”, a hajóvontatást lehetővé tevő, sziklafalba vésett utat építtetett a legvadabb zúgó fölé.

Ez a szinte kőbevésett állítás több internetes szócikkben és a „Vaskapuban” túrázók élménybeszámolóiban is visszaköszön.

A „Szent Borbála fedélzetén utazva” hosszú utat tettünk már meg Turnu Severin-től, a Vaskapun át, Ada Kaleh-t, Orsovát érintve, majd a Kazán-szorosokon felfele hajózva egészen a Grében sarkantyújáig. Bizony-bizony Tiberius táblájának se híre, se hamva. Az általa épített utat bizonyára víz lepi már el. A Duna jobbpartját végig pásztázva jutottunk el a Felső-Klisszura alsó kapujáig. A három feltételnek együttesen megfelelő állításnak egyik helyszín sem felelt meg. A kérdés azonban továbbra is nyitott maradt: van-e, volt-e és ha volt, akkor hol volt Tiberiusnak emléktáblája és hol építhette meg azt a bizonyos 210 méter hosszú vontatóutat?

Természetesen, a római vontató-hadiút nyomaira bukkanni eleve reménytelen, hiszen 1970-1972 óta magasan hömpölygő víz lepi el. Nyilván, ha létezik Tiberius-tábla, az is víz alatt lehet. Az első biztató leírást Tőry Kálmán a Vízügyi Füzetek 5. számában 1972-ben megjelent, a Vaskapu I. vízerőmű átadása kapcsán írott megemlékezésében lehetett olvasni:

„Több emléktábla is bizonyítja, hogy a dunai védővonalat végigkísérő vontatóútnak a rómaiak igen nagy fontosságot tulajdonítottak. Ezeket az utat építtető császárok tiszteletére vésték a sziklába. Az egyik nem messze a Dojke sziklazátonytól Vespasianus és Domitianus (1013), egy másik Traianus (1011) majd a következő Tiberius császár tiszteletére készült az Izlás elején (1005).”

(Tőry Kálmán: Az Al-Duna szabályozása 27. oldal)

Tőry Kálmán

(Budatétény, 1891. február 10. – Budapest, 1975. április 17.)

Tőry Kálmán vízépítő mérnök, hidrológus, vízügyi és folyamszabályozási szakember, a Duna medrének felmérője és mélységvonalas medertérképének elkészítője, a kisvíz-szabályozási rendszer kidolgozója volt. 1940-ben kinevezték a Vízrajzi Intézet igazgatójává, és a második világháború után is megmaradt az intézet élén.

Az intézeti munkája során elvégezte a Duna egész magyarországi szakaszának részletes mederfelmérését, elkészítette a folyam mélységvonalas medertérképét és megírta a Duna monográfiáját. A Duna mélységviszonyait jól ismerő szaktekin-télynek számított. A vízügyi szakirodalomban számos közleményt, tanulmányt tett közzé, többek között a Vízügyi Történeti Füzetek sorozatában az 1972-ben megjelent „Az Al-Duna Szabályozása” című dolgozata, amely a Vaskapu I. vízerőmű átadása kapcsán született.

Tehát, Tőry Kálmán szerint az 1013 és az 1005 folyamkilométer között négy császárnak: Tiberiusnak, Vespasianusnak, Domitianusnak és Traianusnak is van egy-egy táblája, csak meg kell találni. Igen jelentős akadálya lehetett a dunai hajózásnak a Felső Klisszura, ha a nevezett császárok és légióik munkáit négy emléktáblával is megörökítették.

Több vízitúrán vettem részt az Al-Dunán. Tőry Kálmán leírása alapján, túratársaim segítségét is kérve, igyekeztem végigpásztázni a Duna jobbpartját a Kozla-Dojke fordulótól a Grében sarkáig, talán megtalálunk a négy táblából akár csak egyet is. De sem a vízről, sem a felső autóúton keresgélve (*naiivan abban a reményben ringatózva, hogy esetleg Titó emberei az említett táblákat is feljebb költöztették – nem csak Traianus-ét*) a Tőry által megadott folyamkilométereknél nem találtunk semmit sem. Lehetséges, hogy mindegyik császár táblája valahol a víz alatt alussza örök álmát.

A „jegyzetek félhomályára kárhoztatott” forrásmegjelölések között bukkantam Téglás Gábor, az MTA levelező tagja 1893. decemberében, a Magyar Tudományos Akadémia II. Osztályának felolvasott „Újabb adalékok az al-dunai zuhatagok sziklafelirataihoz” című dolgozatára. E muzeális, nagyértékű, nyomtatásban megjelent füzetet a könyvtárakból nem lehet kikölcsönözni, csak az olvasóteremben, helyben olvasgatni. Téglás leírása alapján, alaposabb vizsgálódás céljából, a víz felől közelebb merészkedtem a Gospodin Vir sziklafalhoz.

Gospodin Vir, vagyis Nagy Boldogasszony-szirt. Vespasianus és Tiberius táblái csak a víz felől közelíthetők meg
(Fotó: Mályi József 2021. augusztus)

Téglás Gábor: „Hajdan a sziklán alul következő öblösödésben Máriának szentelt remetelak állott, hol a halászok a Szent Szűz védelméért esengtek és áldoztak. A törökök által felprédált remetelaknak nyomát is alig találjuk; de a „Boldogságos Szűz” nevét a hajósok e veszedelmes örvény és a felette koromkodó szikla nevében megörökítették.”

Téglás Gábor

(Brassó, 1848. március 30. – Budapest, 1916. február 04.)

Régész, muzeológus, történész és nem utolsósorban: tanár-pedagógus.

A tanári diplomájának megszerzése után Déván kezdett tanítani az állami főreáliskolai gimnáziumban, mint történelemtanár.

1883-1904 között az iskola igazgatója volt. Igazgatója volt a Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat dévai múzeumának is. 1888-tól a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja. Szakmai irányítója volt a **dáciai limes** nyugati szakasza feltáró munkáinak. Élénk figyelemmel kísérte az erdélyi turistaság kibontakozását. Az Erdélyi Kárpát Egyesület kiadásában 1902-ben jelent meg a 214 oldalas „*Hunyadvár-megyei kalauz*” című kötete.

Életműve tekintélyes listát tesz ki. Számmunkra a legjelentősebb az 1894-ben írásban is megjelent 50 oldalas dolgozata:

„Újabb adalékok az al-dunai zuhatagok sziklafelirataihoz s az aldunai határvédelem viszonya Dacia történetéhez egészen Traianus felléptéig”.

Téglás tanár úr dolgozata sok kérdésünkre ad teljesen megbízható pontos választ. Az ő írását olvasva derült ki az is, hogy a Felső-Klisszsurában Traianusnak nem volt táblája, viszont Tiberiusnak kettő is volt. Töry Kálmán helymeghatározásai is teljesen eltértek a valóságtól. Töry tévedéseinek az lehet az oka, hogy csak a Vízügyi Intézet levéltárában fellelhető anyagokból tájékozódhatott, többek között az ott fellelhető Vásárhelyi Pál féle dokumentációkból meríthette ismereteit. Figyelme nem terjedt ki a Trianon után elszakított területeinkre, a mi esetünkben az Al-Dunáról szóló történelmi, régészeti és földrajzi ismereteket tartalmazó iratok tanulmányozására^[1], pedig találhatott volna belőlük szép számmal pl.: Marsigli-től^[2], vagy éppen Téglás tanár úrtól.

Vásárhelyi, amikor annak idején (1829-1835) a mederfelvételeket készítette (Duna mappáció), a Dojke sziklapadnál lévő Tiberius

tábláját csak távolról szemlélte, a felirat kibetűzésével, megfejtésének fáradságos (római történelemmel foglalkozó szakterületet érintő) munkájával nem foglalkozott, Traianus nagy művének hitte az Al-Duna jobbspártján futó római hadiút teljes hosszát, így nyilvánvalóan Traianusnak tulajdonította Tiberius tábláját is.

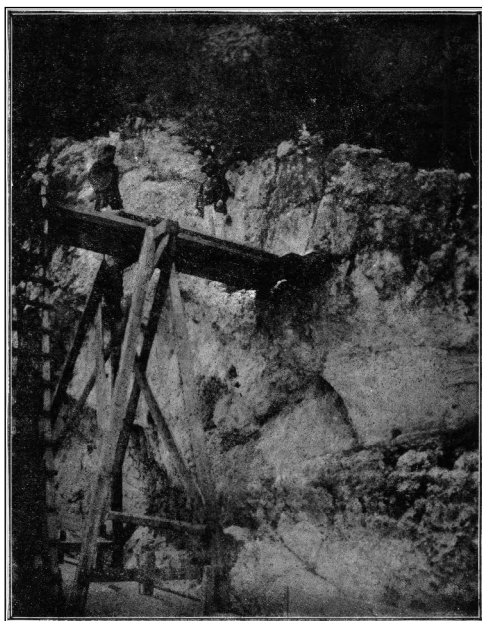
A római korral azonban és Dácia történelmével behatóan foglalkozó régész-történész Téglás tanár úr jól ismerte Marsigli „Lajos” al-dunai munkáit és a császártáblák körül néha fellobbanó viták iratait.

Az 1890. szeptemberében újraindított zuhatagszabályzó munkák hírére nagy lelkesedéssel fogadta, mert egyszerű lehetőséget látott abban, hogy a művezetőség főembereinek jóindulatát, esetleg segítőkészségét megnyerheti a császártáblák alapos vizsgálatára. Feltevése nem volt alaptalan, mert az ország akkori legnagyobb beruházását irányító, Baross Gábor méltó utódja, Lukács Béla kereskedelmi miniszter korábban tevékenyen részt vett Dacia történelmi-régészeti kutatásaiban.

Téglás Gábor 1893. nyarán utazott le Orsovára. Megkereste a magyar királyi művezetőség fő emberét: Wallandt Ernő m. kir. miniszteri tanácsos urat, aki nagy örömmel fogadta, hiszen a műszaki munkák mellett régészeti-történelmi tudományos munkák is emelhetők a beruházás nemzetközi tekintélyét. A kutatások részére biztosított hajókat, hajós személyzetet, faanyagot a szükséges állványzatokhoz és építő munkásokat.

1 *Sőt az Al-Duna mederviszonyaira sem!*

2 *Luigi Ferdinando Marsigli: Danubius Panonico-Mysicus*

*Dereglyére szerelt állványzat
a Domitianus-tábla vizsgálatánál*

(Téglás Gábor: Újabb adalékok az al-dunai zuhatagok sziklafelirataihoz s az aldunai határvédelem viszonya Dacia történetéhez egészen Traianus felléptéig 13. o.)

Téglás tanár úr Neudeck Gyula cs. és kir. főhadnaggyal, buzgó régész kollégájával, aki a rómaiak al-dunai erődítményeit maga is lelkesen kutatta, Kozla-telepről áthajózott a szerb oldalra a Gospodin Vir, vagyis a Nagy Boldogasszony szirt lábához. A halászok tanyájától induló sziklás bevágáson kb. 7 métert kapaszkodva jutottak fel a Marsigli által, pontosan kétszáz évvel korábban leírt Tiberius táblához. Hamar megállapították a gondosan kivésett, négy soros sziklafeliratból, hogy csakugyan a Marsigli hármas feliratának középsőjével, vagyis a Tiberius-táblával állnak szemben.

Tiberius-táblája

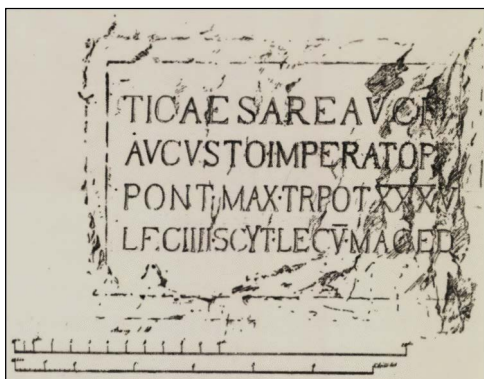
A legutóbbi víztúrám során Téglás Gábor leírása vezetett nyomra. Egyrészt leírja, hogy a tábla alatt gyakran horgászok tüzeltek, a váltakozó hideg-meleg levegő és a felszálló füst folyamatosan rongálta a felirat betűit, valamint az egyik tanár kollégája, Szinte Gábor a felirat megfejtése érdekében gipsznyomatot készített a tábláról. A Dojke sziklapadnál, a Gospodin szirt mészkő bordájában, viszonylag nagy fekete foltjában egy kisebb fehér folt világított.

*Illendő a kutatómunka befejeztével az
eredeti állapotokat visszaállítani
(Fotó: Mályi József 2024. április)*

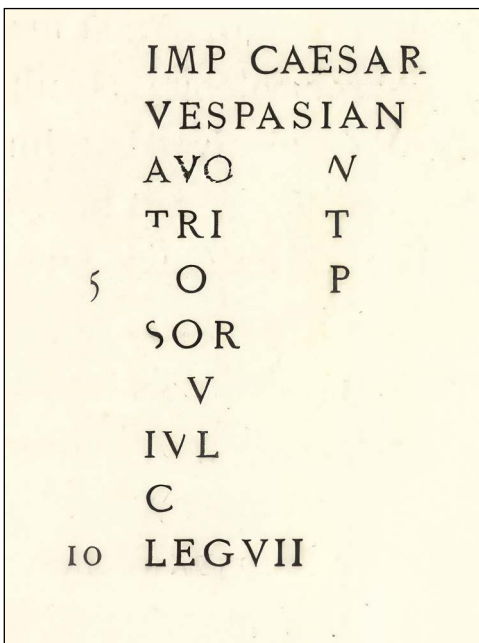
Merem remélni, hogy Szinte tanár úr a legkörülményesebben járt el, és annak rendje-módja szerint visszaállította az eredeti állapotot, mégis, már távolról világító fehér foltot láttunk a szinte feketére kormozódott sziklafalon. Közelebb érve a sziklafalhoz szépen sorban előbújtak Tiberius császár sziklafeliratának latin betűi. Kb. az 1013. folyamkilométernél jártunk.

A felirathoz közel evezve, a felirattal szemben néhány sziklaszirt emelkedett ki a vízből. A Téglás által említett sziklabevágás tetejét képező vállra kiállva, és a kajakomat rögzítve tudtam közel kerülni a felirathoz és fotókat készíteni róla. Balkéz felé közvetlenül mellette további alig kivehető betűvéseteket lehet látni. Ezek a betűk bizonyára Vespasianus császár táblájának betűi lehetnek.

Tiberius táblája a Gospodin szirten

(Téglás Gábor: Újabb adalékok az al-dunai zuhatagok sziklafelirataihoz s az aldunai határvédelem viszonya Dacia történetéhez egészen Traianus felléptéig 14. o.)

Vespasianus táblája

Téglás Gábort és Neudeck Gyula régész kollégáját a Tiberius-tábla betűzgetése közben váratlan meglepetés érte. A Nap pont abban a szögben súrolta a sziklafalat, hogy a Tiberius táblától balra egy tíz soros, másik tábla felirata kezdett kirajzolódni. Az újabb tábla Vespasianus dicső tetteit hirdette.

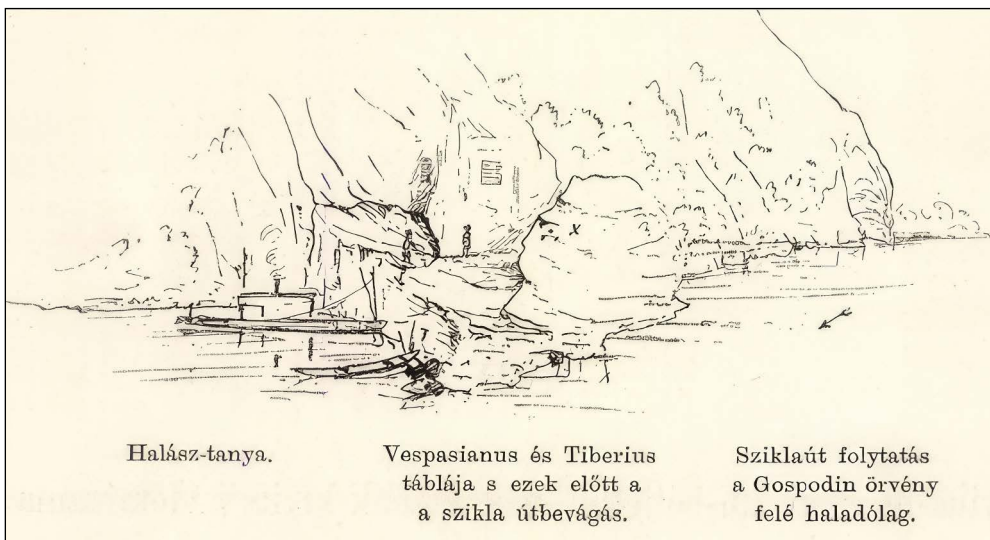
Tiberius táblájának felirata négysoros, Vespasianusé tíz soros volt. A Tiberius négy sora éppen a víz fölött látható, Vespasianusé alig kibetűzhető
(Fotó: Mályi József 20124. április)

„A két első sor olvasása semmi nehézséget sem okozott s azonnal tisztába jövének azzal, hogy Vespasianus nevét, vagyis az ő kormányza alatt létesített útmunkálatok egyikét hirdeti a sziklatábla.”

(Téglás Gábor: Újabb adalékok az al-dunai zuhatagok sziklafelirataihoz s az aldunai határvédelem viszonya Dacia történetéhez egészen Traianus felléptéig 9. o.)

„Vespasianus censorsága Kr. u. 75-80 közé esvén, e meghatározás szerint a munkálatok is abban az időben történhettek s azoknál a légió VII működhetett közre, mely légiót Dalmatiából Kr. u. 66 körül helyezhették ide át.”

A Tiberius tábla vésett betűi közül több jól olvasható, a Vespasianus-é alig, egy-egy betűjét lehet csak felismerni. A tanár úr panaszkodott is, hogy egyrészt Vespasianus tábláját viszonylag rossz helyen és rosszul faragták ki, mert csapadék, illetve hulló kövek ellen nem készítettek neki védőpárkányt, másrészt a bevágás közvetlen közelében horgásztanya állott, ahol a horgászok

Gospodin szirt a halásztanyával

(Forrás: Téglás Gábor, Újabb adalékok az al-dunai zuhatagok sziklafelirataihoz s az aldunai határvédelem viszonya Dacia történetéhez egészen Traianus felléptéig 33. oldal)

ottlétükkor állandóan tüzeltek. A hideg-meleg levegő váltakozása és a füst leginkább a Vespasianus-táblának ártott.

Tiberius tábláját könnyebb volt kivésni, mert a sziklaszirtre kiállva, néhány padlót le-téve, könnyebben elérték a sziklafalat, mint a távolabbi falfelületet. A könnyebben, jobban megmunkálható falfelület Vespasianus idejében már foglalt volt. Véleményem szerint – szerencsénkre – éppen azért vészték a táblákat olyan magasra, mert a bevágás tetején könnyebb volt állást építeni a táblafaragást végző katonák számára, és nem melleleg, a magasban lévő sziklafelirat messziről jobban látszik. Így még a duzzasztás utáni utókornak is megadatik valamit látni a két tábla feliratából. Reméljük, hogy a szerb műemlékvédelem, ezeket a táblákat is felújítja majd.

Íme az elkormozódott fal, a fehéren világító gipszes folt és a falhoz közeli sziklaszirt, ami a vízből éppen kidugja a fejét, a sziklakapu legmagasabb pontja lehetett. Egy vékony zsinór úszott a víz felszínén. Egyik vége ki volt kötve valahol a bokros részen, a másik végén egy ötliteres ballon lebegett, hogy a zsinór el nem merüljön. A zsinóron egy kis fülecske volt megkötve, ha abba valaki belekapaszkodott, pontosan Tiberius-táblájával került szembe. Itt felettből érdekes lehetett a hajóvontatás!

(Fotó: Mályi József 2024. április)

A tanár úr panaszkodott, hogy a pontosan 200 évvel korábban (1689-90) kutató Marsigli-nek könnyebb dolga lehetett a táblák szövegének megállapításakor, mert akkor még kevésbé lehettek kopottak. Marsigit később más kutatók is hevesen támadták, bár Téglás szerint ők csak „plagizáltak”.

Marsigli védelmére hozható fel, hogy a Habsburg Birodalom szolgálatában álló olasz katonatiszt volt, aki leginkább az Al-Duna mentén teljesített szolgálatot. Bádeni Lajos őrgróf, az erdélyi seregek fővezérének parancsára, mint Veterani, ő is többször megütközött Thököly Imrével és seregeivel.

Jászay Magda; Marsigli, a katona, diplomata és tudós Magyarországon a török kor alkonyán:

„Ezt a maga választotta katonai pályát tekintette Marsigli igazi és fő hivatásának, akkor is, amikor a hosszú háború végén benyújtotta az Angol Királyi Társaságnak hatalmas méretű Danubius Pannonico-Mysicus című munkájának tervezetét, amely a Duna völgyére vonatkozó vizsgálódásainak gazdag anyagát volt hivatva rendszerezni és közzétenni. A nagyszabású mű csak 1726-ban láthatott napvilágot, de a szerző már ekkor jelezte kiadásának szándékát, szerényen azzal mentegette magát esetleges hiányosságaiért, hogy katona lévén, élete nagy részét sátorban kellett töltenie és csak másodsorban szentelhetette magát a tudománynak.”

Deák Antal András; A Danubius Pannonico-Mysicus Műhelytitkai, első bekezdés:

„Egyik neves osztrák térkép-történész Johan Christoph Müllert »a nagy osztrák térképész«-nek titulálta. Azt hiszem, ilyen alapon mi legalább ekkora joggal kezdhetnénk azzal, hogy »Luigi Ferdinando Marsigli a nagy magyar monográfus«, hiszen a Dunát bemutató fő művében elsősorban a folyó magyarországi szakaszával foglalkozik a teljesség igényével, ami azt is jelenti, hogy az ország történelmi múltjáról, kultúrájáról, népeiről ugyancsak beszámol.”

Luigi Ferdinando Marsigli-ről kicsit később és bővebben emlékezünk meg.

Tiberius tábláján Téglás idejében még jól lehetett olvasni a **scyta-macedon légiók** neveit, amely légiók a tábla alatti sziklás szakaszon az utat részben belefagragták a sziklafalba, részben pedig gerendakonzolokra a zuhatag fölé galériászerűen kinyújtották. Jelenleg a két légió neveiből már csak egy-egy betű olvasható ki.

Tiberius táblájának rekonstruált szövege:

TI CAESAR D AVG F
AVGVSTO IMPERATORE
PONT MAX TR POT XXXV
LEG IIII SCYT LEG MACED

Marsigli megfejtése: Danubius II. köt. 127. lap. III-IV.

TI CAESARE AV
AVGVSTO IMPERATORE
PONT. MAX. TR POT XXX
LEG IIII SCYTECVMAEI

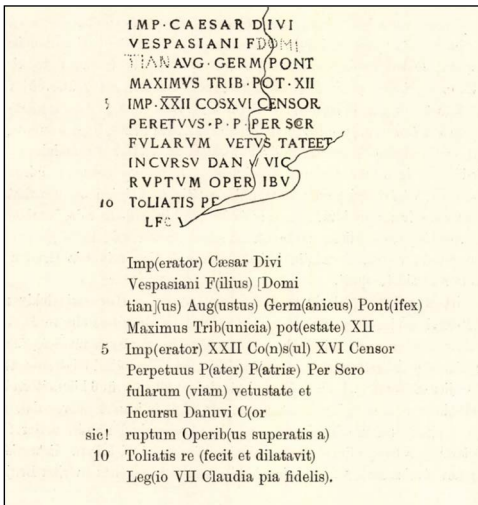
Téglás Gábor szerint, a valóságban pedig így hangzik:

TI CAESARE AV
AVGVSTO. IMPERATOR
PONT. MAX. TR POT XXXV
LEG IIII SCYT LEG V MACED

A különböző meglátásokból, megfejtésekből jól látszik, hogy a latin nyelvben otthonosan mozgó tudós férfiak is különböző módon fejtették meg a feliratot, pótolták ki a hiányzó betűket Tiberius-tábláján. (Marsigli anyanyelvi szinten ismerhette a latin nyelvet, Téglás tanár úr „csak” tanulta, mégis a latin nyelv mély vizeire evezve – a filológia tudományban alaposan elmerülve – felülbírálja a szintén tudós Marsigit.)

Domitianus császár táblája

Marsigli is, Téglás tanár úr is három császártáblát emleget a Gospodin Vir térségében, viszonylag egymáshoz közel. A középső tábla Tiberiusé. Megtaláltuk a baloldalt, keressük a jobboldalt, a Domitianusét. Téglás Gábor pontosan tudta, hogy hol kell azt keresni, a Tiberius-táblától feljebb 200 méterre. Csakhogy a sziklafelirat szintén kb. 7 méter magasságban volt és pontosan a Gospodin szirt legnagyobb örvénye fölött. Kalandos úton, az örvény forgását kihasználva jutottak el a sziklafal tövébe és a matrózok segítségével ügyesen kikötöttek az építésvezetőségtől kölcsönkapott dereglyét. Arra felállítottak egy fából készített állványzatot. A felirathoz így közel kerülve, alapos vizsgálat alá vetették. A szöveg mindenféle régészeti technika bevetésével (a felület megtisztítása, gipsznyomat készítése stb.) lassan összeállt. Téglás tanár úr nagy örömeire, igen sok apró részletet árult el Domitianus császár al-dunai munkásságáról és a római limes (ripa) illetve Scrofulæ történetéről.

Domitianus táblája:

A felső feliraton jól látszik az a próbálkozás, ahogyan Domitianus nevét megpróbálták eltüntetni a tábláról.

Az alsó felirat igyekszik kiegészíteni, megfejtetni az eredeti tábla szövegét
(Téglás Gábor: Újabb adalékok...14. o.)

Ez itt a Nagy Boldogasszony-szirt.

Ezen a szakaszon kellett a legtöbb nehézséggel megküzdenie a legio IV. Scythica és a legio V. Macedonica katonáinak. A piros nyíl Vespasianus, a zöld Tiberius táblája felé mutat. A két nyíl Domitianus táblájának feltételezett helyét jelzi. A kék nyíltól jobbra az a nagy sárgás folt arról árulkodik, hasonló sziklaborda nyúlt a Dunába, mint a Grébennél, ami a nagy forgót – a Gospodin szirt hatalmas örvényét idézte elő s, amit a Grében sarkantyú lerobbantásához hasonló módon robbantottak le. A krónikákban (Wikipedia-szócikk) szereplő 210 méter hosszú Tiberius-parti út valószínűleg a Gospodin Vir sziklás szakaszára értendő. A Duna vize itt már csak pár méterre lepi el az egykori hadiutat

(Fotó: Mályi József 2021. augusztus)

Néhány szó a három római császárról

Az ókorban a Dunának két neve volt, ahogyan ezt a II. fejezet elején Jókai Mórtól már idéztük:

„Egy hegylánc közepén keresztültörve tetejétől talapjáig, négyérföldnyi messzeségben; kétoldalt hatszáz lábtól háromezerig emelkedő magas, egyenes sziklafalak, közepett az óvilág óriás folyama, az Ister: a Duna.”

A Római Birodalom terjeszkedésekor nyilvánvalóvá lett, hogy a két folyó, tulajdonképpen egy nagy folyam. Az első „kapavágásokat”

Tiberius császár légiói végezték a Duna folyam áttöréses szakaszán, amit mi magyarok Al-Dunának nevezünk.

Tiberius Claudius Nero

Született Kr. e. 42. november 16-án, meghalt Kr. u. 37. március 16-án.

Tiberius, mint Augustus császár légióparancsnoka, később fogadott fia, miután leverte a Rajna menti törzsek lázadását, Pannónia területére is kiterjesztette Róma hatalmát. A birodalom határait kitolta a Duna vonaláig. Augustus császár a politikai végrendeletében meghagyta Tiberiusnak, hogy a birodalmat tartsa meg a megszerzett határokon, s a határokat erősítse meg. Ennek megfelelően járt el Tiberius, amikor már, mint Tiberius Caesar Augustus néven (Kr. u. 14-től haláláig – Kr. u. 37-ig) Róma első embereként Kr. u. 33-34 között az Al-Duna mentén útépítő munkákhoz fogott. Bár korábban igen mozgékony hadvezér volt, alig mozdult ki a fővárosból, majd 26-tól a vidéki Capri-szigeten lévő rezidenciájából. Gyanakvó, az ellene vélt vagy valós összeesküvéket könyörtelenül kivégeztette. Rómában a halála után „**nem sorolták az istenek közé**”. Bár Róma rettegett Tiberiustól, a légiós katonái valószínűleg tisztelték, mert az általa építtetett hadiút fölé, a három császártábla közül a legjobb helyre és a legjobb minőségben az övét vésték meg.

Vespasianus császár

Titus Flavius Vespasianus született Kr. u. 9. november 17-én, meghalt 79. június 24-én.

Néro császár, a Kr. u. 66-ban kirobbant júdeai felkelés leverésére három légió élén Júdeába küldte. Vespasianus igyekezett rendet tenni, ugyan erős ellenállásba ütközött, de nem kívánt fölösleges vérontásokba bocsátkozni s nem volt túlbuzgó Néro parancsát teljesíteni. Néro halála és a „három császár éve” után a légiós katonái

közfelkiáltással őt választották meg a Római Birodalom új császárává. Birodalmát Imperator Caesar Vespasianus néven bölcsen és fölösleges vérontás nélkül kormányozta. A politikai perek iszonyata feledésbe merült. Tacitus: „*Ritka boldog idő, amikor szabad gondolnod, amit akarsz, és mondanod, amit gondolsz.*” Halála után „**az istenek közé Divus Vespasianus néven sorolták be**”.

Amint Júdeából hazatért és átvette a birodalom kormányzását, alig mozdult ki Rómából. Mivel Gospodin Vir-nél neki is van sziklafelirata, biztos, hogy ő is hozzájárult a Duna menti római védelmi útvonal kialakításához, megerősítéséhez, de a birodalom Duna menti határát nem látogatta meg. Talán ebből következik az, hogy a katonái az ő táblájának elkészítését kissé nagyvonalúan oldották meg. A dákok már erősen szorongatták a Róma Duna menti határán szolgálatot teljesítő légiókat. Az építkezésekkel egy időben harcászati feladatokat is el kellett látniuk, alaposabb tábla-cicomázásra már nem futotta idejükből.

Domitianus császár

Titus Flavius Domitianus született 51. október 24-én, meghalt 96. szeptember 18-án.

Vespasianus császár kisebbik fia volt. Apja és bátyja (Titus) nyugodt, bölcs kormányzása után ő került Róma élére Imperator Caesar Domitianus Augustus néven 81. szeptember 14-től haláláig. A hatalmát megízelve túlzásokba esett, a vélt vagy valós ellene irányuló összeesküvéseket kegyetlenül megtorolta. Az egyre növekvő népszerűségvesztését gladiátorharcokkal, és a Néronál is kegyetlenebb keresztényüldözéssel próbálta ellensúlyozni.

Domitianus uralkodása idején, tehát 81 és 96 között a római légiók főként három birodalmi határ mentén harcoltak: Britanniában, a Rajna és a Duna felső szakasza között, valamint az Al-Duna mentén. Ezek a hadjáratok nagy

veszteségek árán ugyan, de római győzelemmel végződtek. Korábban már írtunk Domitianus és Decebal küzdelmeiről, és a győztesként reá nézve mégis megalázó békekötéséről, amiért Domitianust Rómában végképp meggyűlöltek. Domitianus mentségére legyen mondva, hogy figyelemmel kellett lennie arra, hogy akkoriban Róma erejét leginkább a Duna középső szakaszán vívott harcok kötötték le.

Domitianus nagy érdeme, hogy az apja által megkezdett, a határok menti védelmi rendszer kiépítését nagyobb léptékekben folytatta.

„Hatalmas erőfeszítéssel hozták létre az erődítmények, sáncok, árkok, cölöpfalak rendszerét, amely sok száz kilométeren át futott cikcakkosan a változatos domborzati viszonyok között. A későbbi császárok továbbfejlesztették ezt a rendszert, így jött létre az úgynevezett Limes Germanicus, amely évszázadokon át védte a birodalmat a barbárok támadásaitól. Nyomai sok helyütt fellelhetők, és a kutatók szorgalmasan vizsgálják is azokat.”

(Aleksander Krawczuk: Római császárok – A principátus és a válság kora 147. o.)

Valószínűleg Decebal-lal kötött békeszerződéssel is azt akarta elérni, hogy a dák király Róma vazallusaként a Róma védelmi rendszerét építse, római pénzekből, a Duna balpartján.

Domitianust a halála után **„nem sorolták az istenek közé.”**

Domitianust a halála után ugyan nem sorolták az istenek közé, de Téglás tanár úrnak mégis Domitianus táblája volt a legbecsesebb, hiszen a római hadiút történetét és a Limes al-dunai szakaszának a Dojke sziklapadtól az Izlás-ig 9 km, onnan pedig a Porecska-szigetekig még 6 km hosszú partszakaszon futó római hadiutat, a *Scrofulae*-t a táblán szereplő – a „*per Scrofularum viam*” – a Domitianus-tábla felirata alapján lehetett leginkább megfejteni.

Téglás Gábor úgy vélte, hogy az említett három császár légióinak az Al-Duna teljes hosszán

a *Scrofulae* szakasz adta a legtöbb munkát: építettek, javíthatták. Nem véletlen tehát a három, plusz egy császártábla a Grében (Boljetin) és a Dojke sziklapad között a Duna jobbpartján.

„Domitianus nevét halála után épen a dákokkal szemben tanúsított gyengesége miatt felzúgott közhangulat nyomása itt is megsemmisítette. A rombolás munkája azonban nem sikerült oly jól, mint a megörökítés s a felületesen végzett megsemmisítési kísérlet daczára az eredeti betűalakok jól kiolvashatók.

A becses leletnek könnyebb felismerhetősége s a hajózó közönség figyelmének ideirányítása kedvéért a kezdő két sort veres minium-festékkel Szinte Gábor messziről is kiteszövétevé úgy, hogy az érdeklődő turisták jövőre ennek az annyi munkába és küzdelembe került s immár egész irodalommal rendelkező feliratnak legalább helyzeti viszonyairól tájékozva lehetnek.”

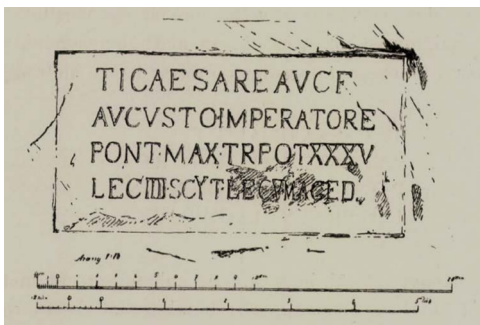
(Téglás Gábor: Újabb adalékok az al-dunai zuhatok sziklafelirataihoz, s az aldunai határvédelem viszonya Dacia történetéhez egészen Traianus fellépéig 17. o.)

Téglás Gábor fenti sorai után, már nem csodálkoznék azon, hogy a Tiberius-táblán található gipsznyomok Szinte Gábortól származnak. (Nagyszerű, de borzalmas dolgokat művelt Szinte Gábor tanár úr.)

Nem biztos, hogy a kivéselt felirat helyén egykor Domitianus táblája virított, de nagyon valószínű
(Fotó: Mályi József 2024. április)

Több érv szól mellette, mint ellene. Marsigitől kezdve Téglás tanárig a Gospodin szirt oldalában a korabeli krónikák csak három táblát, három római császártáblát emlegetnek, nem többet.^[3] Téglás Gábor említi, hogy az a sziklaborda, amin a Domitianus tábla feliratát vésték, időközben valamely természeti történés miatt kb. 20°-os szögben megdőlt.^[4] A fotón egy megdőlt sziklafal és vele együtt megdőlt tábla helye látható. Tehát, még egy érv szól amellett, hogy a kivésett tábla helyén Domitianus-tábla felirata lehetett. Hogy ki, milyen indíttatásból vezérelve véshette ki, nem tudni.

Tiberius táblája a Lepens stenka szikla oldalán

(Téglás Gábor: Újabb adalékok az al-dunai zuhatagok sziklafelirataihoz s az aldunai határvédelem viszonya Dacia történetéhez egészen Traianus felléptéig 23. o.)

Boljetini sziklafelirat, a második Tiberius-tábla

Téglás tanár úr jóvoltából megtudhattuk, hogy a Gospodin szirtnél hol lehetett a három császártábla. A háromból kettőt szerencsésen meg is találtunk (talán a harmadikat is), valamint azt is, hogy mit tartalmaztak a felirataik. Most már csak arra vagyunk kíváncsiak, hogy hol lehet Tiberius második táblája, ami tulajdonképpen az első század Duna menti, római légiók által épített vontató-és hadiút munkáinak záróállomását jelentheti.

A duzzasztás előtt itt volt látható a második Tiberius-tábla Téglás Gábor leírása szerint:

„Ez a tábla a Gospodintól 9 kilom. alább Izlas-zuhatag irányában a Boljetinski reka szerb parti kis víz betorkolásától balra a Dunához fészülő Lepanska stena falában, az úttól alig 1 méternyi magasságban hirdeti Tiberius császár nagyfontosságú stratégiai útjának befejezését.”

(Téglás Gábor: A Gospodin-szirti és izlasi vagy boljetini kétféle Tiberius-tábla kérdése)

3 Téglás Gábor dolgozatában feltüntetett rajz alapján (30. o.) több, mint valószínű, hogy Domitianus-táblája lehetett.

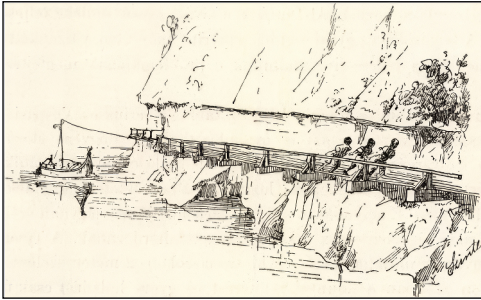
4 Két borda közti vályút hó-jég-csapadékvíz kikapta és akár egy kisebb földrengés miatt dőlt meg.

„Az előadottakból önkényt kiderül, hogy a felső zuhatagsorozat mentén összesen csak négy felirat létezik és ezek közül három a Gospodin szirt homlokzatát díszíti, egy pedig a Boljetin-völgy torkolatánál látható. E feliratok közül időrendileg a Gospodin szirt Tiberius-táblája a boljetini Tiberius-táblával legrégebb, amennyiben Kr. u. 33/34-et képviselik.^[5] Utánuk következik a Gospodin sziklánál a Tiberius-tábla közvetlen szomszédságában balfelől látható s először általam kiderített Vespasianus-tábla. A sorozatot Domitianusnak szintén ez alkalommal megállapított a Kr. u. 92/93-ból származó igen érdekes emléktáblája zárja be...

A felső zuhatagsorozatnál a Kozla-Dojke selőlktől Izlasig az általam tisztázott négy és pedig 2 Tiberius-, 1 Vespasianus- és 1 Domitianus-feliratnál több a valóságban nem mutatkozván, a hírlapi téves értesülésekkel szemben már kétszeresen kötelességemmé vált annak hangsúlyozása: hogy akármekkora elismeréssel adózom is Neudeck Gyula fáradozásainak, a Domitianus-tábla lemásolásánál Szinte Gábor barátom önfeláldozó vállalkozásán kívül csupán Lukács Béla kereskedelmi minisztert illeti az elismerés, mint akinek

5 Téglás Gábor: „Kr.u. 28-ban a legio V. Macedonica még az alsó germaniai csataterén hősködött.”

nemes érdeklődése e tábla megközelíthetőségének évszázados akadályait elhárította s aki az állvány-szerkezet költségeinek engedélyezésével voltaképpen a rejtély nyitjához segített bennünket.”

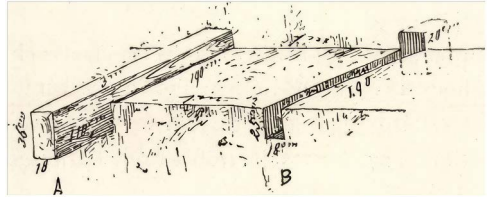
„Láttunk több embervontatta hajót.

200 mázsát számítanak egy emberre. Napi bérük 15 bécsi garas. NB. csak ha tudnak haladni, – másképp, azaz, ha szél miatt kénytelenek leállni, nem kapnak semmit. És mégis örömet elvállalják e munkát.”

(Forrás: Széchenyi Napló IV. 1830. június 25-én.
Fordította: Györfly Miklós)

Tiberius útja: a Scrofulæ mentén

A Gospodin szirtnél található három császártábla tanulsága szerint a rómaiak a Kozla-Grében közötti szakaszon – a Scrofulæ mentén – kényszerültek a legnagyobb erőfeszítésekre. Az első jelentős akadályt a Kozla-Dojke vízben rejtőzködő sziklagátjain ide-oda terelődött Duna zuhatagokon átbukó sebes áradata okozta. Hatalmas forgókat, örvényeket képezett a Gospodin szirt cakkés „farkasfogai” között. Sem a vízen, sem a sziklák fölött segítség nélkül közlekedni nem lehetett. Ezért a sziklafalba 1,9 méter szélességben és 2 méter magasságban utat kellett vésní, valamint a tajtékzó folyam fölé az utat konzolosan fagerenda ácsolattal ki kellett toldani. A talpgerendákat az út sziklás padozatában méterenként kialakított vályúkba fektették úgy, hogy azok végeit a kivésett sziklafal alá is beeresztették. A gerendázattal megtoldott út így legalább egy méterrel szélesebb lett.

A sziklabordák közötti beöblösödött szakaszokat áthidalták. Az út kialakításánál figyelembe kellett venni az addig mért legmagasabb vízállást, valamint a telenként nem ritka jégzajlások romboló hatásait. Az addig mért legmagasabb vízálláshoz képest + 70 cm magasságban kezdték meg a vontatóút építését. Még így is a téli jégzajlásoktól és a fölülről potyogó kövektől sok kárt szenvedett a vontatóút, amit időről-időre javítani kellett

A Scrofulæ különösen szép részlete az Izlás zuhatagnál volt látható, a Boljetin közeli partszakaszon. Ott az úttestet 2 méter szélességben és 2,5-3 méter magasságban vésték ki. Itt a gerendaközoeket 2,6 méter távolságban osztották ki.

„A különbséget a Tiberius- és Traianus-út között azonban legfőképpen azok kétféle rendeltetése idézhető elő. A Tiberius-útnál ugyanis a rendszeres közlekedés biztosítása mellett kelle a hajóvontatásról gondoskodni. Ezzel szemben a Traianus-út a Nagy- és Kis-kazánban csakis a hajóvontatást közvetíté, a mai Golubinjétől le az Orsova átellenében fekvő szerbparti Tekiaig, honnan a rendszeres közlekedési út fenntartását a partfejlesztés már megkönnyítette.”

A Tiberius-út átadási ünnepség idejének meghatározása

„Minthogy pedig a munkánál alkalmazott legio IV. Scythica és legio V. Macedonica hadi életéből és területiális beosztásából azt is kimagyaríthatjuk, hogy az itt szóban forgó zuhatagsorozat mentén, vagyis a Gospodintól le a Boljetin völgytorokig Izlásig terjedő útmunkákhoz Kr.u. 29 előtt alig kezdhettek: könnyű elképzelniünk azt az óriás erőfeszítést és helyes munkafelosztást, a mivel e

nagyszerű vállalatnak aránylag oly rövid idő alatt történt bevezése járhatott.

A nagysági m. kir. bányaműnél eszközölt megfigyelések szerint a robbantó technika előnyeivel rendelkező legügyesebb bányamunkás sem képes egy évi fáradságával 39,5 folyóméternél többet kihajtani. Minő fáradságba, a vezetők mekkora erélyébe, s mindennekfelett hány munkáskéz véres verejtékébe kerülhetett ez óriás vállalat.”

A történeti leírásokból következtetve a munkálatok vezetőjéül Pomponius Labot-ot jelölték meg, aki Kr.u. 29-től 34 szeptemberéig irányíthatta az út- és hídépítő munkákat. Feladata az építési munkák irányítása mellett még az is volt, hogy a katonái biztonságát az esetleges ellenséges támadások ellen szavatolja, a védelemre szánt őrhelyeket, castrumokat állítson fel és az őrző-védő feladatot ellátó egységeket a megfelelő stratégiai helyekre vezényelje.

Tiberius útjának hossza

A két Tiberius-tábla szövegéből kitetszik, hogy a Gospodintól Boljetinig a 9 kilométer hosszú szakaszon elkészült vontató utat ünnepélyes keretek között Kr.u. 34 szeptember 29-én adhatták át.

A fejezet elején idézett szócikkben csak 210 m hosszú útról olvashattunk. Biztosan meg van a forrás, amiből a szócikk szerzője pontosan kiszámolta az épített út hosszát, de csak azokat a részeket vehette számításba, amiket sziklába kellett belevésni, hozzáadva a bordák közötti hidakkal áthidalt tereket is. Téglás Gábor a Tiberius légioi által kiépített római hadiutat – a Scrofulæ-t – Kozla-Dojke és a mai Milanovac határában lévő Radna nevű szőlőknél található egykori castrumig értette. Ez 16 km-t jelent.

A Peutinger-tábla^[6] az adott szakaszra a Bosmann-teleptől (Gospodin szirthez lefutó keskeny völgytől) Milanovacig – Taliatæ erődig^[7] 20 km-t számít.

Gyönyörű gondolatok Gonda Bélától:

„Már Julius Caesar tervbe vette volt a római birodalom határainak a Dunáig való kiterjesztését. Kora halála azonban meggátolta terveinek megvalósítását, a mi unokaöccsének s méltó örökösének, Augustus császárnak jutott feladatául, a ki Kr. e. 31-33-ban Siscia (a mai Sziszek) elfoglalásával megvetette az Al-Duna mentén elhatalmasodott dákok elleni hadászati vonal alapját s meghódítva Dalmáciát és Pannoniát, megkezdette a dákok elleni hadjáratot. Augustus fogadott fia és utóda Tiberius császár csakhamar belátta, hogy a Dácia meghódítására irányuló hadi műveletek sikerét fölöttébb előmozdítaná Dáciának a Dunára néző balparti határával szemben a Duna jobbpartján egy rendszeres útnak a létesítése, melyen a Száva és Duna mentén működő hadseregek részére az élelmet és a hadi szereket szállítani lehetne. E végből Sirmiumból, mint a hadi műveletek központjából kiindulva, Alsó-Moesia felé, Kr. u. 33-34 évben új utat építtetett. Ez az út Singidunumból (a mai Belgrádból) indult ki és Semendira, Viminacium (a mai Kostolác), a Poreč torkolata, Brza-Palánka és Bononia (A mai Widdin) érintésével egészen

6 A Peutinger-tábla részletesen tartalmazza a limesvonal állomásait s a Duna-vonal összes castrumainak teljes névsorát megtalálhatjuk benne. Az egyik másolata megtekinthető a budapesti Aquincum Múzeumban.

7 Milanovac alatt a Poreč-patak torkolatánál található Taliatæ erőd: 9 méter átmérőjű, 2,1 m vastag falazatú körtoronnyal kezdődő s a Porečka-völgy felé kiteljesedő erőd volt.

Ratiaria-ig (a mai Arčer-Palánka) buzódott^[8]. Ez az út tehát Belgrádtól egészen a Jucz zuhatagnál beszögellő Poreč patakig a Duna partján, onnan azonban a Duna nagy kanyarulatát átvágva a völgyeken át egyenesen Brza-Palánkának vezetett. A Duna folyam e hegyes, sziklás szakaszán, a hol szirthegek lába helyenként egész meredeken benyúlik a mederbe, óriási erőfeszítéssel járhatott ennek az útnak az építése.”

(Gonda Béla: Az al-dunai Vaskapu és az ottani többi zuhatag szabályozása 54. o.)

Tehát, Tiberius kihagyva a Kazán-szorosokat és a nehezen hajózható Vaskaput, a Miroč-hegységen keresztül vágta át a Duna nagy kanyarulatát. Valószínűleg a most 396-os számmal jelzett hegyi út lehetett a régi római út, de ez jelenleg még csak találgatás!

Traianus viszont folytatta a sziklába vésett hadiút építését a Kazán-szorosokban. Tiberius légiói hatalmas útépítő munkát végeztek, de a Wikipedia forrása csak 210 méterről tesz említést, ami valószínűleg a Gospodin Vir szikláiba vésett szakaszát jelöli meg.

A dunai limes Achilles-sarka

Útikönyvünk során többször említettük már a Római Birodalom izgága szomszédját a dákokat. A Birodalomra veszélyt jelentő mozgolódásukat már Julius Cæsar is felismerte és terveket szőtt a dákok terjeszkedése ellen. Cæsar a birodalomnak természetes határokat keresett. A Rajna után a Dunáig akarta kitolni Róma határait. Terveinek Brutus tördöfése vetett véget. Cæsar halála után Augustus császár kemény fellépése szabott határt a dákok és időközben a dákokhoz csapódott szarmaták törekvéseinek. Tiberius miután leverte a Rajna menti germán törzsek lázadását, a pannon törzseket is meghódította. A római légiók

véres csatáiról és a Dunáig való terjeszkedésükről értesülve a dákok, szövetségesek keresve, többször megtámadták a gyengén védhető dunai szorosokban épített utakat, lerombolták a hidakat. A Néro császár halálát követő polgárháború tovább gyengítette a Római Birodalmat, amit több betöréssel a dákok ki is használtak. A Tiberius által építtetett vontató-hadiutat megrongálták, a hidakat elpusztították. Vespasianus és Domitianus leginkább a dákok által megrongált hadiutat javígtatták, és a lerombolt hidakat építtették újra. Vespasianus nagy hangsúlyt fektetett egy alaposan átgondolt védelmi rendszer létrehozására, amit fia Domitianus nagy erővel igyekezett megvalósítani. Az Al-Duna mentén (is) létrehozták az erődökből, várakból álló védvonalat a ripát, közismertebb nevén a limes vonalat. A krónikák említik, hogy többször a befagyott Duna jegén keltek át az ellenséges hadak és kaszabolták le a római parti őrséget. Decebal 85/86 telén tört be a Római Birodalom területére és semmisítette meg Cornelius Fuscus légióját és magát Mosea helytartóját is megölték. A dákok terjeszkedési vágyának Traianus császár vetett véget, magát a dákok országát is megszüntetve.

Rövid elmékedés a vízszintek ügyében

Szinte Gábor 1893. évi október 21-én megállapította, hogy „a kis vízálláshoz” (Orsovai null-ponthoz) képest a Gospodin szirtnél 4,8 méter magasan faragták ki az út padozatát. A vontatóút teteje 2 - 3 méter magasságban lett kivésve.

Feltételezések szerint, a Vaskapu I. vízerőmű koronamagassága, vagyis a Prigrada sziklapad tövében megépített erőműnél a felduzzasztott víz magassága 33 méter.

A Duna vízszintje:

a Vaskapu zuhatagban	7,6 m
a Jucz zuhatagnál	3,3 m
az Izlás-Tachtália zuhatagnál	6,0 m
a Kozla-Dojke zuhatagnál	3,0 m
Tiberius vontatóút alsó padozata	4,8 m

8 Gonda Béla az ő cikkének forrásaként Neudeck Gyula régész és a római kor kutatójának: *Tiberius útja az Al-Dunán című dolgozatát emlegeti.*

A Tiberius út (alja) padozatának magassága Gospodin Vir-nél az orsovai null-ponthoz képest összesen: +24,7 méter. Figyelembe véve azt, hogy a felduzzasztott Duna vize néhány méterrel alacsonyabban van, mint a gát koronamagassága, a mostani vízálláshoz képest az út alja maximum –8,3 méter körül lehet, de inkább csak 5-6 méter mélységben, valamint a boltozat teteje –5,3-4,3 méteren lehet, de maximum 2-3 méter mélységben. Vespasianus táblája félig vízben, Tiberius-é éppen, hogy a víz színe fölött látható, Domitianus-é kb. két méterre a víz fölött látható. Téglás tanár úr 7 méter magas állványt építtetett a tábla szemrevételezéséhez. A tábla most legalább két méterrel a víz fölött található, akkor ott a víz emelkedése már csak 5 méter körül lehetséges. A Boljetin torkolatánál lévő Tiberius-tábla valószínűleg, ténylegesen víz alá került.

Luigi Ferdinando Marsigli

Gróf Luigi Ferdinando Marsigli született: Bologna, 1658. július 10. – meghalt: Bologna 1730. november 01.

A Habsburg Birodalom szolgálatába szegődött olasz származású hadvezér és hadmérnök, diplomata, földrajztudós, hidrokartográfus, botanikus, régész, műgyűjtő, utazó, tudós, nyelvész-filológus, katona és kalandor, egy szóval jellemezve: polihisztor volt.

„Ahova sorsa vetette gyűjtött mindent, ami csak keze ügyébe került és amit meg tudott szerezni: ásványokat, feliratos köveket, okleveleket, könyveket, kéziratokat, növényeket és állatokat.”

(Vékony László: MARSIGLI)

Olasz nemesi család fiatalabb fiaként önként választotta a katonai pályát, majd a nagyobb érvényesülés lehetőségében bízva a Habsburg Birodalom kötelékébe jelentkezett, mint korábban több olasz honfitársa, pl.: Montecuccoli, Caraffa, Caprara és Veterani.

1686-ban az osztrák hadsereg ezredesként, jelentős szerepe volt Buda várának visszafoglalásában és a későbbi ütközetekben is.

Luigi Ferdinando Marsigli nevét többféleképpen írják, a fent látható metszeten Marsilli-nek, máshol Marsili-nek, latinosan Marsilius. Téglás Gábor a dévai gimnázium igazgatója, régész és az MTA levelező tagja Marsigit következetesen Marsigli Lajosnak nevezi

Mátyás-kori Corvinák megmentője

A Wikipédia szabad enciklopédia „Buda visszafoglalása” című szócikkének „Vesztség, helyreállítás” fejezete így emlékszik meg Marsigliról:

„A várost és a várat teljesen szétlőtték, a házak leégtek, nagy volt az anyagi kár. De egy olasz hadmérnöknek – Luigi Ferdinando Marsiglinek – sikerült megmentenie a várban található Mátyás-kori Corvinák megmentett darabjait.”

(Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/Buda_visszafoglal%C3%A1sa)

Hallottam olyan hangot, amely azt állította, hogy I. Szulejmán oszmán szultán 1526. szeptember 12-e Budavár elfoglalása után kirabolta a várat, és magával vitte a Mátyás-kori Corvinákat. Ezen állítás mellett, több forrás is megerősíti, hogy Marsigli Budavár visszafoglalásakor az égő várból, és a vadul fosztogató katonák markáiból mentette ki a Mátyás-kori Corvinák még megmaradt darabjait.

Erről így ír Jászai Magda a „*Marsili, a katona, diplomata és tudós Magyarországon a török kor alkonyán*” című dolgozatában:

„A győzelem másnapján Marsili sietett felderíteni a súlyos áldozatok árán visszahódított Budavárat. Az utolsó napok során az ágyútűz felrobbantotta az egyik löporraktárt, és a keletkezett tűz a belső várnegyed majdnem valamennyi épületét tönkretette. A romok és a füstölő hamu között turkálva, ahol az elszabadult katonaság értékes zsákmány után kutatott, a tudományos érdeklődéstől fűtött katona értékes kéziratokra bukkant, a régi királyi palota egyik megmaradt szárnyában pedig felfedezett tíz ládát, bennük Mátyás király híres Corvina – könyvtárának megmaradt, mintegy 800 kötetével. A városparancsnok pasák szigorú őrizet alatt tartották a nagy értékű gyűjteményt, de a várban dúló katonaság szétszórta és megrongálta a könyveket; a császári parancsnokság csak 300 kötetet tartott érdemesnek, hogy bécsi udvarba szállítsa.”

Egy másik szerző hasonlóképpen ír erről a magyar kultúrtörténeti nagyjelentőségű eseményről:

„Marsigli tudva a Budán lévő keleti könyvtár létezéséről, annak maradványait próbálta megmenteni, amelyre a főmecsében rá is akadt. Emellett a Corvina maradványait is megtalálta; az eredeti 50.000-nyi kötetből az épen maradt és szétszaggatott könyvek száma 800 volt Buda visszavételekor. Ezekből Rabattá 300-at Bécsbe küldetett. Marsigli néhányat megtartott magának, Petelio császári könyvtárnokot pedig arra kérte, állítsa össze a Bécsbe küldött könyvek jegyzékét, ez azonban nem készült el soha.”

(Vékony László: MARSIGLI)

A karlócai béke (1699) után Marsiglire bízták az új határvonalak megállapítását és megjelölését. Térképezte a Dunát és összeállította a Duna mentén található vadon termő növények katalógusát.

Marsigli kiváló hadvezér és sokoldalú tudós volt. A pápa elkötelezettjeként a kereszténység védelmében a Habsburgok oldalán harcolt a törökök ellen s mint, ahogy már említettük, többször megütközött Thököly Imre seregeivel. 1689-ben jutott el a Vaskapuba.

„A környéken töltött téli szállás idejét arra használta fel, hogy megtekintse a római idők emlékeit, köztük Traianus hidjának maradványait és tanulmányozza a vaskapui Duna-szakasz halállományát. Ekkor született meg – ahogy írja – a Duna-völgyről írandó nagy összefoglaló munkájának terve.”

(Forrás: Jászay Magda: Marsili, a katona, diplomata és tudós Magyarországon a török kor alkonyán. Történelmi Szemle XLI (1999) 1-2: 31-52)

Jászai Magda ugyan nem említi, egy másik szerzőtől tudott dolog, hogy Marsigli Fetislam várában telelt át. Ez időtájt foglalkozhatott az Al-Duna római kori leleteinek: római őrtornyok, császártáblák tanulmányozásával is. Marsigli közel húsz évet töltött Magyarországon.

Hazánkra vonatkozó fő művei:

- Danubialis operis prodromus (Nürnberg, 1700);
- Danubius Pannonico-mysicus (I – VI., Hága és Amszterdam, 1726, 1741, 1744.
- A térképek külön kiadva: La Hongrie et le Danube, Hága, 1741).

Még életében minden gyűjteményét, könyvtárát, kéziratát és térképét Bologna városának ajándékozta, ezzel lerakva a bolognai Tudományos Akadémia alapjait.

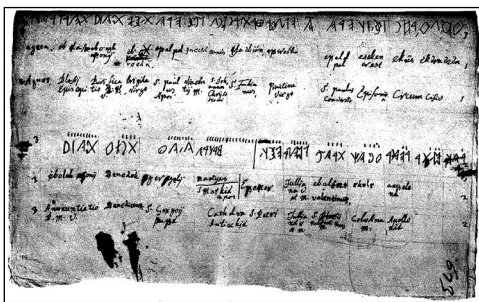
Irod. Beliczay Jónás: M. élete és munkái (Bp., 1881); Veress Endre: A M.-centenáriumi kiadványok magyar vonatkozásai (Magy. Könyvszle, 1930); Gianola Albert: M. Alajos Ferdinánd és Erdély (Erdélyi Múzeum, 1931); Fodor Ferenc: A magyar térképírás (Bp., 1953); Horváth Árpád: M., a magyar föld fölfedezője (Élet és Tudomány, 1955).

Az 1693–94 évi árvízi térképei és mederfelvételei, a Duna első vízrajzi felvételei, amelyek az árvízi magasságára vonatkozó feljegyzéseket is tartalmaznak, így gazdaságtörténeti és vízrajzi szempontból egyaránt forrásértékű munka.

(<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/m-76AF9/marsigli-luigi-ferdinando-marsili-grof-76C72/>)

A sokak által irigyelt Marsigli 1693-ban érte el katonai pályájának csúcsát, amikor a Mohácson állomásozó tüzérség tábornokává nevezték ki. Ám a szép ívű katonai pályának egyszer csak végeszakadt. Először, őt is okolták Veterani tábornok 1695-ös lugosi csatáján történt cserbenhagyásával⁹, majd a breisachi vár feladása miatt (1703 március) a várkapitány Arco gróftól lefejezték, Marsigli nyilvánosan megfosztották rangjától, kardját kettétörték és őt magát száműzték. 1709-től visszatért a tudomány világába. Rendszerezte az addigi tudományos munkásságát, mely kéziratok összessége 120 kötetet tesz ki, s minden kötet kb.: 5–600 oldalas.

9 Veterani végzeté az összeférhetetlen természetű, szintén olasz származású Aeneas Sylvius von Caprara tábornagy lett. Veterani kis seregét a támadó török fősereggel szemben magára hagyta a lugosi csatában. A törökök a császári sereg hősie ellenállását felmorzsoltták, Veterani a csatáján hősi halált halt. – VII. fejezet, Kazán-szoros.

Ez a rovásírásos emlékünknévnapokat és az adott dátumhoz kötött egyházi ünnepeket tartalmazza

Marsigli 1690-ben eljutott Székelyföldre is, ahol kezébe került egy botnaptár. E botnaptár teljes szövegét lemásolta és egy székely aláírásával hitelesítette, amely megtalálható a Bolognai Egyetem Könyvtárában az 54. kötet 669. oldalán. A botnaptár azóta – mint oly sok minden – eltűnt, de Marsiglinek köszönhető, hogy másolatban megmaradt. Mai ismeretünk szerint, ez a legerjedelmesebb rovásemlékünkn.

(Forrás: <http://grafograf.blogspot.hu/2012/12/a-bolognai-marsigli-fele-rovasirasos.html>)

